

StOKpaardje

Nieuwsbrief van Stichting 't Oude Kinderboek
jaargang 7, nummer 6, 2011

Colofon

Stichting 't Oude Kinderboek

Laarstraat 31

7201 CB Zutphen

0575-545117

info@stichtingtoudekinderboek.nl

di t/m vrij 13.00 - 17.00 uur

www.stichtingtoudekinderboek.nl

issn 1873-9474 (gedrukt)

issn 2211-7989 (online)

ABN-AMRO 61 17 46 190

StOK is een ANBI

Doelstelling:

Het verzamelen, bewaren en ter inzage geven van in principe niet recent verschenen kinder- en jeugdliteratuur, in het bijzonder uit het Nederlandse taalgebied.

Van het bestuur

Over de toekomstige huisvesting van StOK houd ik u geregeld op de hoogte. De gesprekken in diverse werkgroepen over opname van StOK binnen het te vormen culturele cluster 'broederenklooster' lijken een reëel perspectief te gaan bieden. In de inmiddels opgestelde visienota 'Meer voor minder' onderstrepen alle deelnemende partijen en de gemeente dat opname van StOK een duidelijke meerwaarde oplevert. Na de concrete invulling van bouwkundige en financiële eisen zal in het voorjaar 2012 blijken of het tot een daadwerkelijke integratie kan komen.

Eén van de lezers van het StOKpaardje, onze nieuwsbrief, heeft een verheugend initiatief getoond. Onder de titel 'Jan Lutz' haalt dhr. Kouwenhoven in dit nummer de sfeer op die hoorde bij het lezen van *Winterboeken* in zijn jeugd.

Bestuur en medewerkers van StOK wensen u en de uwen fijne feestdagen en een gezond 2012. Wij hopen ook komend jaar weer regelmatig contact met u te mogen hebben.

Reint Jan Terbijhe, voorzitter StOK

Stichting 't Oude Kinderboek heeft ernaar gestreefd om de rechten betreffende de illustraties en de afbeeldingen te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten hierop te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot Stichting 't Oude Kinderboek wenden.

Zonder toestemming van StOK mag niets uit de artikelen worden overgenomen.

Etalage en vitrine

In december nu eens geen Sinterklaas of Kerst in de etalage, maar oud-Hollandse gezelligheid en geborgenheid. De poppen mogelijk in pyjamaatjes met pantoffeltjes aan bij de kachel. Een schemerlamp, chocolademelk, kanten kleedjes en nog veel meer knusigheid zullen de etalage van Laarstraat 31 te Zutphen sieren.

De vitrine in de Graafschap Bibliotheek Zutphen in de Broederenkerk geeft een heel ander beeld. Hierin worden boeken uitgesteld met het thema 'Sneeuw'. De voorraad sneeuwballen van vorig jaar kan daarbij goed dienst doen. Titels o.m. *Het huisje in de sneeuw*, *Voetstapjes in de sneeuw*

en *Olle's Sneeuwschoenentocht*. Hopelijk zullen we er nu zelf minder last van hebben als in het afgelopen jaar!

Recente schenking

- Herma (ps. van A.H. Arnoldussen), *De geuzenjongens van Asperen*. Hoorn, Edeca, [1947]
- Enid Blyton, *De kinderen van De Groene Wei*. Hoorn, West-Friesland, [1957]
- K. Norel, *Lineke's tocht naar de zingende klokken*. Nijkerk, Callenbach, 2^e druk, [1977]
- Paula van Alphen, *Dag Sinterklaasje : tien nieuwe St. Nicolaasliedjes*. Utrecht, Wagenaar, [1959]
- G. van der Hoeven, *Asschepoester*. [Amsterdam], D. Coene & Co, [1907]
- Betty Reuland, *Phil doet de huishouding*. [Helmond], [Helmond], [1941]

Bespreking van een boek uit de schenking

Gelokt door de ondertitel ben ik aan dit boek begonnen. Wat me al snel opviel, was de vlotte vertelstijl en het verzorgde en ook geestige Nederlands. Meerdere malen moest ik denken aan de cabaretse taal van populaire tv-series en toneelstukken. En wat me gaandeweg ook duidelijk werd, was dat de spanning wel erg lang op zich liet wachten. Sterker nog: die kwam helemaal niet. Het begrip *spannend* is echter voor meerdere uitleg vatbaar, namelijk ook als tegenovergestelde van eentonig, saai, suf en duf. Over welk boek hebben we het? *Phil doet de huishouding!* Spannend verhaal voor jonge meisjes.

[\[meer\]](#)

Een enthousiaste lezer schrijft

Lezers van zondagsschoolboekjes moeten hem kennen. Zijn tekenstijl is immers uniek en onmiddellijk herkenbaar als de zijne. Strak, ietwat hoekig en dynamisch. Vooral die barse typen zal menigeen zich nog herinneren: een grimmig kijkende boer die, stok omhoog, kwajongens van z'n erf joeg, of een boze stroper die, buit onder de armen, het hazenpad moest kiezen. Wie bedoelen we? Lees het boeiende en lyrische verhaal over Jan Lutz van Peter Kouwenhoven. De afgelopen winter moet voor deze lezer van de nieuwsbrief een geschenk uit de hemel zijn geweest.

[\[meer\]](#)

De Kerstschoof – Boekbespreking

In het besproken kerstboek graveert Henk een adventshuisje – bij gebrek aan een echt – in de met ijsbloemen bedekte ruit. En gelet op de handleiding voor het maken van zo'n huisje, die in het boek is opgenomen, gaan we ervan uit dat er destijds tegen kerst flink werd geknutseld. Toen was dat soort huisvljijt heel gebruikelijk. Andere gebruiken die ik aantrof: de kerstmand, de kersttafel, de kerstschoof, kerstappels, en ook de brandende vraag wanneer de kaarsjes werden aangestoken. Hoeveel van deze gebruiken zijn er anno 2011 nog over?

[\[meer\]](#)

Agenda

Te zien t/m 15-01-12 *Dikke maatjes met Anton Pieck*, met werk van illustratrice Monique Peek, Anton Pieck Museum, Hattem. Info: www.antonpieckmuseum-hattem.nl.

De kunst van Jean Dulieu, pseudoniem van Jan van Oort (1921-2006), schepper van Paulus de Boskabouter en de heks Eucalypta, is te bewonderen t/m 09-04-12 in het Stripmuseum, Groningen. Informatie: www.stripmuseumgroningen.nl.

Verlengd t/m 07-01-12 *Pop up! Het boek uit de band gesprongen*. Vanaf 22 november aangevuld met beweegbare Sinterklaas- en Kerstboeken. Info: www.nairac.nl.

Museumboerderij 't Oude Slot in Veldhoven presenteert nog t/m 15-01-12 de expositie *Kinderspel*. Over 1-centsprenten, volksprenten vanaf ongeveer 1650. Info: www.museumoudeslot.nl.

Nog te bewonderen t/m 14-01-12 *De Haan is Los! De kleurige kinderwereld van I. de Haan*, in de Janskerk te Haarlem. Fraai uitgevoerde prentenboeken uit de tweede helft van de 19e eeuw. Info: www.noord-hollandsarchief.nl.

De eerder als *Kinderen in Holland* aangekondigde expo over de Holland Mania in Amerikaanse kinderboeken is i.v.m. een ophanden zijnde verbouwing in de ijskast gezet. Het gelijknamige boek is wél uit. Zie berichten.

&

Berichten

Zoals u wellicht weet zijn en worden *kinderboeken* soms *bewerkt* tot toneelstuk of muziektheater. Zie voor agenda en speellijst: www.leesplein.nl, via kinderboekenplein, Wat is er te doen?

Speciale aandacht voor twee boeken van Saskia de Bodt: *Kinderen van Holland. Het beeld van Nederland in Amerikaanse kinderboeken* en *Zwart. Het beeld van de zwarte mens in de geïllustreerde kunst 1880-1980*. Ook in oude kinderboeken. Uitgegeven bij d'jongeHond.

Lezing C. Wilkeshuis. Onze stichting wil onderzoeken of er belangstelling is voor een lezing over Cees Wilkeshuis door Marleen van der Sluijs. Marleen heeft een studie van zijn werk en leven gemaakt en stelde zich de boeiende vraag waarom deze auteur tijdens zijn leven vrij onbekend is gebleven. De lezing kan ook een goede gelegenheid zijn om (nader) kennis te maken met de mensen van StOK. Bekende kinderboeken van Wilkeshuis: *Patava, de holenjongen*, de *Ollebolle* serie, de *Appie* serie, en verder schoolleesboeken en historische verhalen. U kunt ons per e-mail, telefonisch of per brief laten weten of u geïnteresseerd bent.

Lezing. Naar aanleiding van de verschijning (18.11.11) van *Han G. Hoekstra, Biografie*, geschreven door Joke Linders en Janneke van der Veer, wordt door de auteurs een reeks lezingen gehouden. Een daarvan vindt plaats op 26.01.12 bij Boekhandel Praamstra in Deventer. Aanvang 19.30 uur.

Heeft u naar aanleiding van de nieuwsbrief vragen of opmerkingen, dan kunt u [ons mailen](mailto:info@stichting-oudeslot.nl).

Copyright Stichting 't Oude Kinderboek | Dit bericht ongewenst? [klik hier om uzelf uit te schrijven](#)

Bespreking van een boek uit de schenking - Phil doet de huishouding!

- *Phil doet de huishouding!* Een spannend verhaal voor jonge meisjes, door Betty Reulandt (ps. van Tonny van Eijsden), illustraties van M. Thomassen, no. 94 uit de geïllustreerde meisjesbibliotheek, uitgeverij Helmond, Helmond, 1941.

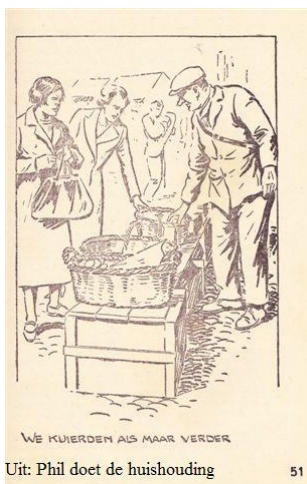

Op de geslaagde bandtekening van dit kwartjesboek (zie Aanbevolen literatuur) zien we een ondeugend ogende bakvis een pannenkoek keren. Swingend zwiept ze de pan omhoog, terwijl beslag en boterspetterers in het rond vliegen. Het meisje is gekleed in een vlotte, witte huishoudjas en bakt zichtbaar op een elektrisch fornuis. Conclusie (na lezing van het boek): Het gaat er, op deze huishoudschool voor meisjes uit de betere kringen, vrolijk aan toe. De leerlingen dragen moderne werkkleding en geen schort met op de rug gestrikte kruisbanden, zoals de pinnige juffrouw, alias tante Ka. Het elektrisch koken op de tekening is niet juist. Phil bakt in het boek op een gaskomfoor. A propos, van dat soort onjuistheden zijn er in kinderboeken wel meerdere voorbeelden te noemen.

Welke spanning?

Volgens de ondertiteling is ons boek 'een spannende vertelling voor jonge meisjes'. Het laatste klopt, maar spannend? We moeten *spannend* wellicht opvatten als tegenovergestelde van eentonig, saai, suf en duf. Er valt hoegenaamd niets adembenemends of bloedstollends te beleven. De enige keer dat ik dacht 'nu wordt het spannend' was op tweederde van het boek, in het hoofdstuk *De achtervolging in het duister*, maar toen bleek het slechts om twee verwisselde regenjassen te gaan. Aan kolder en hilariteit daarentegen geen gebrek: een pannenkoek die een zachte landing op iemands hoofd maakt, een leerling die uit het raam klimt om bij een straatkar wat lekkers te kopen – kauwgom die men uittrok tot een lange sliert –, een voorbijganger die via de brandslang uit het kelderraam een nat pak oploopt, het elkaar aansmeren van een schoonheidskuur van eiwit, en ook de talloze mislukte gerechten. En dat allemaal door toedoen van Phil en Ruth, de hartsvriendin van Phil en samen met haar op de huishoudschool.

Phil leert niet door

De beide meisjes volgen huishoudkunde aan de Huishoudschool voor- dat is al snel duidelijk – beter gesitueerden. Phil is 'de verteller' van het verhaal en ze doet dat op geestige wijze en in perfect Nederlands. Ze groeit op in een half traditioneel/half modern gezin, d.w.z. mama hecht wat meer aan oude normen en waarden dan papa. Er wordt zelfs bier gedronken in het gezin en ook door Ruth trouwens! Een bier drinkend meisje in een openbare gelegenheid als een lunchroom! Philippine – haar oom Freek vond die verkorting maar belachelijk – is de jongste van een gezin van vier kinderen en haar wordt voortdurend de les gelezen door drie broers. Deze studeren alle drie, terwijl zusje Phil, na de MULO, haar educatie min of meer gedwongen afrondt met de tweejarige cursus huishoudkunde, waarvan ze maar één jaar doet. Aldus wordt ze voorbereid op haar toekomstige functie van hoofd van de huishouding. Zo ging dat toen. Standsverschil was er ook nog in die jaren voor de oorlog. Voorbeelden daarvan zijn de illustratie waarop duidelijk te zien is dat Dientje en Phil uit verschillende milieus komen, en het tekstfragment waarin haar tante zegt liever niet te hebben dat Phil het schortje van Jansje voor doet, want dan zou ze te zeer op een *bonne* lijken.

Phil wordt wijzer

Is het in de eerste acht hoofdstukken nog dolle pret en onbezonnenheid wat de klok slaat, in het voorlaatste wordt Phil wat serieuzer. Ze is gaan beseffen dat ze niet eeuwig door kan gaan met ginnegappen, dollen en lanterfantent. Ze heeft doorgekregen dat het leven van huisvrouw en chef huishouding ook zijn goede kanten heeft en ze legt zowaar enige belangstelling aan de dag voor Paul, een vriend van broer Koen. In het laatste hoofdstuk nemen Phil en Ruth afscheid van Ruth's ouders, die terug

moeten naar Engeland, omdat haar vader plotseling is opgeroepen. Ruth mag nog drie maanden blijven. Daarna gaat zij terug naar huis en brengt Phil de kerstvakantie bij haar door.

- Schrijver en illustrator

Over de auteur is weinig bekend. Ze heeft zeven kwartjesboeken onder de naam Betty Reulandt geschreven. Over de illustrator wat meer. Marius Thomassen is ook auteur en tekenaar van een interessant boekje, in 1943 als propaganda uitgegeven door het departement van Volksvoorlichting en Kunsten. Het zou nationaal-socialistisch/antisemitisch zijn. Het werkje heet: *De avonturen van Flits, de herder en Bull, de dog*.

- Bijzonder vocabulaire

Veel Frans: wegwerp vaatwerk van *papier-maché* (ideetje van Phil), mevr. De Bruijn die haar fixeerde met haar *face à main* (dameslorgnet), *bonne* (dienstmeisje) en *blanc manger* (soort gelatinepudding). Verder *gitten* speld (git is een zwarte delfstof) en *potlepel*. Wanneer de assimilatie zich definitief voltrok is mij niet bekend. Verder twee woorden waarvan ik de herkomst niet heb kunnen achterhalen: *pipa* i.p.v. papa, en een wascommode uit het jaar *prik*. Weet u het?

Bram van IJperen
Jaargang 7, nummer 6, 2011

Aanbevolen literatuur: Joop Bekkers, diverse artikelen over kwartjesboeken
Eef Nulden, *Goedkope kwaliteit uit de crisistijd*, StOK, Zutphen
Centraal Bestand Kinderboeken Koninklijke Bibliotheek

Jan Lutz of het heimwee naar december

Soms, midden in de zomer, op glanzend zonnige dagen met ochtendnevel en een merel, die zingt vanaf een hoge boomtak in de buurt, slaat bij mij het heimwee toe. Nee, niet naar de stranden van Mexico of de Chinese muur of, om wat dichter bij huis te blijven, naar Bergen aan Zee of de heuvels van Zuid-Limburg, maar naar de maand december.

Waar komt die nostalgie vandaan?

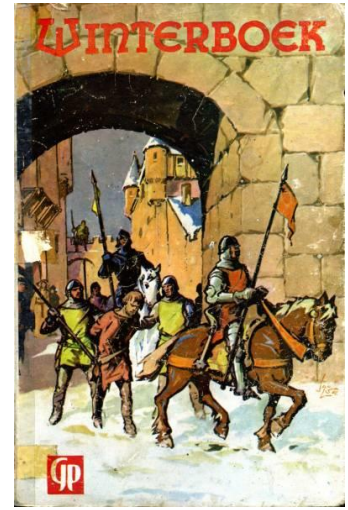
Het toppunt van geluk, maar dat is meestal teveel gevraagd in ons klimaat, is een decembermaand met sneeuw, ijs en helderblauwe luchten. Maar vooral ook: klokgelui op kerstavond, warme chocolade (lust ik alleen in december), herinneringen aan het kerstverhaal op de zondagsschool, warme oliebolletjes op oudjaar. Met het ouder worden wordt het heimwee sterker en ik heb me afgevraagd waarom. Er zullen best verklaringen voor zijn die hun oorsprong vinden in de duisternis van de menselijke geest, in mijn geval heeft het heel gewoon te maken met warmte, gezelligheid, de geur van bloeiende hyacinten, een pannetje met warme banket op de kolenkachel, kortom: knusheid! Wat ontzettend saai allemaal! En natuurlijk heeft dat gevoel ook te maken met het Margriet winterboek. Lezen op een kleedje voor de kachel, vlammen achter de mica ruitjes en een rooie kop van de hitte. Niet gezond misschien maar ach, in die tijd rookte je ook nog gewoon zonder dat je als halve crimineel werd neergezet: 'Een tevreden roker is geen onruststoker' en zo is het maar net.

Wonderschone winterboeken

In die tijd, in de vijftiger jaren van de vorige eeuw, heb ik, via een aantal Winterboeken, Jan Lutz leren kennen. Niet persoonlijk maar dankzij zijn illustraties. Soms maakte hij de omslag van een Winterboek, soms illustreerde hij het eerste verhaal, soms allebei. Sinterklaas en mijn verjaardag waren dagen vol boeken.

Het Winterboek kwam, meen ik, eind november uit. Aan de grootte van het pakje kon je zien wat er in zat. Het papier werd weggerukt (tot verdriet van mijn moeder, je moest dat met zorg doen) en natuurlijk keek ik meteen hoe lang dat eerste, altijd spannende, verhaal was: meestal rond de vijftig pagina's. En snel even kijken naar de tekeningen van Jan Lutz. Die maakten het verhaal op voorhand al dubbel zo spannend. De mooiste omslag die hij maakte is misschien wel die van het Winterboek uit 1941. Trotse ridders te paard in de sneeuw. Door de poort wordt je een blik in de stad gegund. Prachtig, om eindeloos naar te kijken en van te genieten!

Unieke tekenstijl

Wat was het bijzondere aan die illustraties? De wat hoekige hoofden van de jongens? De bijzondere compositie van zwart en wit waardoor je de spanning bijna voelde? Jongens waren echte jongens. Een schavuit was een echte schavuit, je zag het aan zijn kleding en manier van lopen (hoewel dat schavuit zijn soms toch ook weer meeviel als je op bladzijde veertig beland was). Met weinig lijnen en in zwart wit (later, om met de tijd mee te gaan, ook met de steunkleuren rood en groen, maar nodig waren die niet). Als ik aan december denk denk ik ook aan Jan Lutz en dat is eigenlijk al mijn hele leven zo. Een rode draad in mijn (lezend) leven? Dat is misschien wel wat sterk uitgedrukt maar ik moet toegeven dat ik regelmatig boeken en boekjes met illustraties van Jan Lutz koop, ook zonder op de tekst te letten.

Wie was Jan Lutz?

De laatste jaren werd ik steeds nieuwsgieriger naar Jan Lutz. Wie was die man die me zoveel spannende en leuke momenten bezorgde? Je gaat op zoek en dan blijkt dat de hoeveelheid beschikbare informatie

Jan Lutz
11 nov 1888 - 07 sept 1957

over Jan Lutz beperkt is. In boeken over kinderliteratuur worden er soms een paar regels aan hem gewijd maar daar blijft het bij. Op internet vind je wat (beknopte) informatie (op verschillende sites staat soms met dezelfde fout: A.D.Hildebrad in plaats van Hildebrand. Iedereen blijkt van iedereen over te schrijven dus daar word je ook niet veel wijzer van. In mijn hart hoopte ik dat er ooit al eens een biografie over hem verschenen was. Niet dus en dat is mijnsinziens zeer onterecht. Misschien heeft dat óók te maken met de magere hoeveelheid beschikbare informatie (?) Eén foto van een wat saai uitzierende, peinzende man: is dat mijn held? Ik moet toegeven dat dat nogal tegenvalt. Jan (Johannes Hermanus) Lutz werd op 11 november 1888 in Rotterdam geboren. Zijn ouders waren van Zwitserse afkomst, waarom zij zich in Rotterdam vestigden weet ik niet. Jan had in ieder geval een broer, Peter Lutz, die ook tekende. Een groot deel van zijn leven woonde Jan in Amsterdam, in 1952 verhuisde hij naar Laren (NH) waar hij op 7 september 1957 overleed. Het was een druk baasje, niet alleen illustreerde hij tientallen boeken, ook gaf hij les en waarschijnlijk uit voorzorg – je weet maar nooit, freelance tekenen is ook maar ongewis (hoewel het hem een beste boterham opleverde) –, werkte hij een tijd halve dagen bij een papiergroothandel in Amsterdam.

Begonnen als leerling, geëindigd als meester

De vroege illustraties van Jan Lutz lijken niet op de prachtige tekeningen uit de veertiger en vijftiger jaren. In het begin maakte hij, het kost me moeite om te schrijven, wat knullige tekeningen die mijn inziens niet verkoopbevorderend werkten. Later maakte hij ook stripachtige verhaaltjes, aardig om te zien maar niet erg bijzonder. Hij werkte onder andere voor kindertijdschriften zoals het blad *Zonneschijn*. In *De lange midvoor van TTT* tekent hij die midvoor, Wijnand Olten, meestal Wijn genoemd, in een Burberry regenjas, broek in de vouw en met een keurige hoed op. Meer een aankomend directielid van de Nederlandsch-Indische Bank dan een topvoetballer (dat in die tijd geen stuiver opleverde). Overigens vind ik dit echte voetbalboek van A.C.C. de Vletter en uitgegeven door de Gebroeders Kluitman, één van de aardigste voetbalboeken die ik ooit las.

Een klant is een klant

Jan was, waar het om de klandizie ging, niet kinderachtig. Een klant was een klant. Hij illustreerde talloze zondagschoolboekjes voor Callenbach uit Nijkerk (nu een onderdeel van Kok Kampen) en

Meinema's Naamloze Vennootschap (stond volledig op het omslag) uit Delft. Ik heb er heel wat gelezen. Hoe moralistisch ook, de tekeningen van Jan Lutz maken er aantrekkelijke boekjes van. Maar ook tekende Jan voor de Katholieke Illustratie. Niemand, noch van protestantse, noch van katholieke zijde, nam daar blijkbaar aanstoot aan. Soms maakte hij alleen de omslagen. Ik kan me mijn teleurstelling nog herinneren toen ik *Wout de scheepsjongen* van W.G. van de Hulst kocht. De tekeningen in het binnenwerk bleken niet van Jan Lutz maar van Isings te zijn. Ook prachtig, misschien wel kunstzinniger, maar toch niet zo mooi en karakteristiek als de illustraties van Jan Lutz.

Wielrennen en voetballen

Jan Lutz was niet alleen tekenaar, illustrator en cartoonist maar ook sportliefhebber. Sport was zijn passie en dan met name voetbalclub Ajax en het wielrennen. Verschillende malen volgde hij de Tour de France ter plekke en hij schreef er zelfs een boek over: *De legende van de gele trui* met voorwoorden van Kees Pellenaars en Jaques Goddet, directeur generaal van de Tour. Wie kent die, in hun tijd, grote namen nog? De illustraties vallen tegen, Jan Lutz heeft ze niet meer zelf kunnen maken. Voor Ajax werkte hij jarenlang mee aan het clubblad.

Jan Lutz en de anderen

Jan Lutz tekende veel, maar is toch veel minder bekend dan bijvoorbeeld Tjeerd Bottema en Isings, die volop schoolboekjes illustreerden en zo een enorm breed 'publiek' bereikten. Ook wordt Jan Lutz wel vergeleken met Hans Borrebach en zelfs Pol Dom, die hoofden tekende als versgebakken appelbollen. En ach, Hans Borrebach, met zijn types, die je ook nu nog volop aantreft in Scheveningse strandtenten. Leuke tekeningen maar te glad en te mooi en zonder de spanning die Jan Lutz in zijn tekeningen wist te leggen.

De zomer duurt lang

Jan Lutz is mijn illustrator, dat moge duidelijk zijn. In december lees ik al die oude uitgaven weer. En gek, in januari, als de dagen een beetje beginnen te lengen, krijg ik zin in de lente en neemt de belangstelling voor Jan Lutz wat af. Tot in de zomer.....Dan slaat het heimwee weer toe.

Peter Kouwenhoven
Jaargang 7, nummer 6, 2011

Ik hou me aanbevolen voor info over Jan Lutz.
Mijn e-mailadres is p.a.kouwenhoven@kpnmail.nl

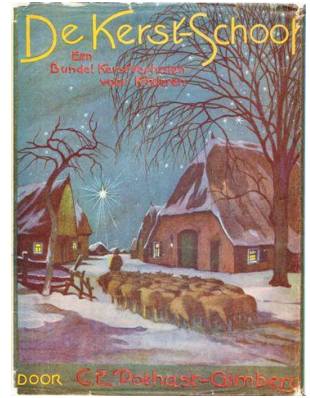
De Kerstschoof - Boekbespreking

Geert kneep zijn ogen tot spleetjes; zo zag hij de stille vlammetjes net als sterretjes glinsteren.....

Door de kiertjes van haar oogleden keek ze in de kaarsjes.....

- *DE KERSTSCHOOFF*, een bundel kerstverhalen voor kinderen, afkomstig uit *De Kerstschoof en Rondom de kribbe*, door C.E. Pothast-Gimberg, geïllustreerd door G.D. Hoogendoorn, uitgegeven bij Ploegsma, Amsterdam, 1947, derde druk.

Het boek bevat vijftien gevarieerde verhalen. Ernst en vrolijkheid, de aan Kerstmis zo verbonden begrippen als barmhartigheid, dankbaarheid, warmte en gezelligheid wisselen elkaar af. Er staan ook twee buitenlandse verhalen in, het ene speelt in Polen, het andere in een land waar de mensen elkaar begroeten met Grüss Gott. Niet alle verhalen zijn van hetzelfde niveau. De bijbelverhalen zijn tamelijk traditioneel naverteld. De buitenlandse zijn boeiend omdat ze buitenlands zijn. De verhaaltjes met sprookjesachtige elementen zijn minder, al is de vergelijking tussen een appelboom en een spar niet onaardig (*Het Kerstboompje, dat een appelboompje wou zijn*). Maar de mooiste zijn toch de Hollandse verhalen, vertellingen die naar het leven zijn geschreven en in een sfeer die ook zo kenmerkend is voor de welbekende zondagsschoolboekjes. *Vreest niet! Want ziet, ik verkondig U grote blijdschap* is er zo een, over een schip dat, op reis naar Stavoren, vast raakt in het ijs. Doel van de barre tocht was de hereniging met de genezen Ko, die na een kinderziekte jarenlang mank was en op krukken moest lopen. A propos, die ziekte kon wel eens kinderverlamming (polio) zijn, een tamelijk frequent voorkomende ziekte toentertijd en ook nog na de oorlog.

Voor welke leeftijd?

De nodige variatie zien we ook terug in de leeftijdsadviezen. In het voorwoord staat te lezen dat *De Kerstschoof* is bedoeld voor kinderen van 10 tot 14 jaar, *Rondom de kribbe* voor de kleintjes. Volgens de inhoudsopgave zijn dit dus de kinderen van 6 tot 10 jaar. In beide leeftijdsgroepen wordt nóg een verdeling gemaakt. Alleen de openingsvertelling, *Het oude Kerstverhaal*, beveelt men aan voor kinderen van alle leeftijden. Dat moeten dan de kinderen van 6 tot 14 zijn. Wat heeft de auteur (en/of de uitgever) ertoe bewogen al die leeftijdscategorieën te onderscheiden? De mate van goed en slecht? De aansluiting bij de belevingswereld van kinderen? Een taalgebruik dat aan de leeftijd is aangepast? Van al die criteria heb ik weinig teruggevonden dat die leeftijdsadvisering rechtvaardigt. En het verhaal waarin een moord wordt aangekondigd, is nota bene het bijbelverhaal, bedoeld voor alle leeftijden: 'Ik zal dien groten Koning weten te vinden en hem doden.'

Kerstgebruiken

Op zoek naar gewoonten en gebruiken rondom kerst in de jaren 30, 40 en 50 ben ik de volgende tegengekomen. Hoeveel leven er nog voort?

'Zo mien jungske', antwoordde de vrouw, 'wat zoek jij hier nog zo laat?'
Illustratie van G.D. Hoogendoorn

Knutselen. De 'huisvlijtwinkel' moet tegen kerst goed bevoorrad zijn geweest. Er wordt namelijk flink gezaagd, geknipt en geplakt, door jong en oud. Er zullen heel wat figuurzaagjes en plankjes triplex zijn verkocht. Zo zaagt Jaap, in *Jaaps Kerstkind*, een complete kerststal en Toos voor Vader een brievenstandaard. Er staat zelfs een bouwtekening plus handleiding in het besproken boek. In *De Kerstappels* plaatst Keesje zijn kerstappel, zijn lichtje, in de donkere lantaarn van een statig toegangshek. Die appel is door Moeder gemaakt, een blinkende appel met daarin een kaarsje en een zelf geknipt engeltje gestoken.

Schoof en honingvla. Het verhaal waarnaar het boek genoemd is, *De zelfverdiende Kerstschoof*, gaat over Harm die een dag uit werken gaat bij een rijke boerin om een kerstschoof te verdienen. Hij veegt en poetst niet alleen een schoof bij elkaar, maar ook nog een volle mand met eten. De volle schoof wordt met kerst op de schuur geplaatst als voer voor de vogels. Volgens de boeren brengt die voorspoed bij de volgende oogst. In *De Kerstman*, het Poolse verhaal, komt dit gebruik ook voor, evenals de gewoonte met Kerstmis honingvla met noten en rozijnen te eten.

Ontsteking van de kaarsjes. Pas op de middag voor kerst of op kerstavond worden de kaarsjes aangestoken en eerder niet!

Kerstappels. Als kaarsenhouders worden vaak appels gebruikt, mooie rode glimmende appels, die dan met kaars en al in de boom worden gehangen.

Kersttafel. Daags voor kerst is Moeder/Grootmoeder druk in de weer in de keuken. Op de versierde tafel worden de producten uitgesteld: krentenbrood, wafels (knijpertjes genoemd), warme appels. In *Moeders Kerstboom* vraagt Hanneke wat Grootmoe maakt, want het ruikt zo heerlijk in huis.....

Kerstmand. Zittend in de handkar waarmee Vader zijn 'gepiepte' kastanjes vent, vraagt Nelleke zich af of er vanavond weer een kerstmand gebracht zal worden. In het boek komen naast de kerstmand met eten ook de *kerstpakken* voor. Hanneke van de baanwachter weet te vertellen dat die voor de soldaten aan de grens zijn. Voorlopers van de kerstpakketten of een extra rantsoen?

Hoofdletters. Niet zozeer een kerstgebruik, maar wel een opvallende gewoonte (of gewoon een spellingregel) is het om namen van familieleden met een hoofdletter te schrijven.

Over de makers van het boek

- Mevrouw Pothast-Gimberg (1900-1975) is in Zutphen geboren en heeft zo'n 40 kinderboeken geschreven. Eén daarvan is *Rondom de Toren*, dat in Zutphen speelt. Andere bekende titels zijn: *Jantientje*, *Jantientje en Ko aan de wal*, *Zo hard als diamant* (spelend tijdens de Duitse bezetting). Al deze jeugdboeken zijn verschenen bij N.V. De Arbeiderspers, in een reeks die bekend staat als de AP-Jeugdboekery en voortreffelijke boeken heeft opgeleverd. In 1959 werd *Corso, het ezeltje* bekroond als het Het Beste Kinderboek. En op het Boekenbal van 1961 zien we de schrijfster op de foto samen met koningin Juliana, de jonge Harry Mulish, het echtpaar Kan, e.a.

- De illustrator G.D. Hoogendoorn (1892-1948) - in het besproken boek 'den schilder' genoemd - is bekend van zijn talloze zondagsschoolboekjes. Daarnaast maakte hij mooie houtsneden en/of lino's voor streekromans en boeken over heemkunde, maar ook voor *DE KERSTSCHOOF*.

- Uitgeverij Ploegsma, opgericht in Zwolle als christelijke uitgever van sociaal-medische boeken en tijdschriften, bestond al in 1905. Gaandeweg heeft ze zich ontwikkeld tot een gerenommeerde uitgeverij van kinderboeken. In 2003 fuseerde Ploegsma met Leopold. Enkele aansprekende en minder bekende namen uit het fonds zijn: Astrid Lindgren, Beatrix Potter, An Rutgers van der Loeff, Leonie Kooiker, Annejoke Smids en Els Ruiter.

Bram van IJperen
Jaargang 7, nummer 6, 2011

Geraadpleegde bronnen:

- Van Arendsoog en Joop ter Heul door Janneke van der Veer
- www.spaarnestadphoto.nl/pothast-gimberg
- www.wikipedia.org/ploegsma